

Rola doliny Wisłoka w Rzeszowie w opinii mieszkańców miasta

Agata Ćwik

The Role of
Wisłok Valley in
Rzeszów in the
Opinion of the
Town's Citizens

Wstęp

Introduction

Doliny rzeczne w miastach nie tylko stanowią cenny przyrodniczy ich element, ale wraz ze wzrostem cen gruntów w śródmieściach oraz dążeniem do zamieszkania w sąsiedztwie zieleni¹ mogą być celem zwiększonej presji na pozyskiwanie nowych terenów pod zabudowę. Jeżeli zjawisko to wpisuje się w plany rewitalizacji zaniedbanych nadbrzeży albo jest wyrazem realizacji spójnej polityki przestrzennej, może być to korzystnym procesem. Wydaje się jednak, że niesie ono również wiele zagrożeń, zwłaszcza tam, gdzie brak wyraźnej koncepcji roli rzeki w mieście. W przypadku dużych dolin rzecznych z wykształconym systemem teras, zwłaszcza zalewowych, pierwszorzędną ich rolą mogą być funkcje przyrodnicze i rekreacyjne. Niedocenianie tych ról, a z drugiej strony niedobór terenów inwestycyjnych oraz błędna polityka przestrzenna dotycząca nadbrzeży, mogą prowadzić do konfliktów. W tej sytuacji wydaje się, że na sposób zagospodarowania miejskiej doliny rzecznej powinni mieć wpływ nie tylko planiści i władze miejskie, ale także pozostała część społeczeństwa, która z sąsiedztwa rzeki korzysta na co dzień.

Brak udziału społeczności lokalnych w decydowaniu o dalszym rozwoju terenów, na których mieszkają, może decydować o porażce w realizacji różnych pomysłów za-

gospodarowania przestrzennego. Dobrze ilustruje to zagospodarowanie starego nadbrzeża portowego w Dublinie, gdzie bez konsultacji społecznych wprowadzono zabudowę mieszkaniową, usługową i kulturalną przy wodzie, a mieszkańcy miasta długo nie mogli jej zaakceptować². Pewną analogię można obserwować w Rzeszowie, gdzie planowane są duże inwestycje budowlane przy samej rzece, których mieszkańcy nie tylko nie akceptują, ale wręcz spotykają się one z protestami społecznymi. Zadano więc sobie pytanie – po co rzeszowianom dolina Wisłoka? Jakie funkcje rzeka powinna pełnić w przestrzeni miejskiej, aby mieszkańcy byli z nich zadowoleni? W celu rozstrzygnięcia tego problemu przeprowadzono badania ankietowe³ wśród mieszkańców Rzeszowa. Zapytano ich o opinię na temat doliny Wisłoka w mieście. Zbadano również ile osób i w jaki sposób korzysta z bezpośredniego sąsiedztwa rzeki⁴.

Trzy obrazy rzeki

Three images of the river

Obecnie Rzeszów liczy ponad 173 tys. mieszkańców i zajmuje powierzchnię 97,6 km². W dużej części rozpościera się na terasach rzecznych Wisłoka, który przepływa południkowo przez środek miasta. W południowej części rzeka jest przegrodzona stopniem wodnym, nazwanym Mostem Karpackim (ryc. 1). W spo-

sobie zagospodarowania najbliższego jej sąsiedztwa – głównie terasy zalewowej – można zaobserwować wyraźną trójdzielność. Na południu, aż po stopień wodny, rzeka tworzy bogate rozlewiska i wyspy, na których obserwuje się gatunki ptaków m.in. z *Polskiej czerwonej księgi zwierząt*⁵: bączka (*Ixobrychus minutus*), bąka (*Botaurus stellaris*), zielonkę (*Porzana parva*) i rybitwę białoczelną (*Sternula albifrons*)⁶. Ta część doliny ze względu na występowanie licznych rzadkich gatunków ptaków jest objęta planami utworzenia obszaru NATURA 2000. „Dziki” charakter ma zwłaszcza prawy brzeg zalewu, znacznie trudniej dostępny niż lewy – wyposażony w alejki asfaltowe i przystań. Tutaj, w odległo-

ści kilkudziesięciu metrów od wody, na granicy terasy zalewowej i pierwszej nadzalewowej, znajduje się jedyny w mieście leśny rezerwat – Lisia Góra. Sam zbiornik istnieje w krajobrazie już ponad 30 lat. Zważywszy, że górny bieg Wisłoka znajduje się w Karpatach i w związku z tym rzeka niesie dużą ilość materiału mineralnego, zalew bardzo się wypłycił. Współcześnie pojawia się konieczność jego odmulenia. Pogłębianie zbiornika, mające się wkrótce rozpocząć⁷, powinno być jednak prowadzone w taki sposób, aby w minimalnym stopniu naruszyć cenne przyrodnicze tereny, zwłaszcza, że obecnie niewiele osób korzysta z samego zalewu i pełni on raczej rolę przyrodniczą niż rekreacyjną. Na 759 osób

przebywających w jednym czasie nad rzeką po akwencie pływały jedynie 4 (tab. 1), a dalszych 6 wędkowało. Z drugiej strony odmulenie zbiornika wodnego może wzmocnić jego rekreacyjny potencjał.

Wyniki badań wykazały, że południową część doliny Wisłoka upodobał sobie zwłaszcza rowerzyści, których jednorazowo naliczono na tym odcinku 127 oraz amatorzy kąpieli słonecznych – 98 osób. Zaznacza się tu też bardzo wyraźnie, wspomniana wcześniej, asymetria w dostępie do brzegów, co przekłada się na ponad czterokrotnie większą liczbę osób przebywających na lewym brzegu zalewu niż na prawym.

Tab. 1. Struktura celów i liczba osób przebywających w sąsiedztwie rzeki w jednym czasie

Tab. 1. The structure of aims and the number of people remaining in the river vicinity in one period of time

Odcinek rzeki / River section	Granica S / Boundary S – Most Karpacki / Karpacki Bridge		Most Karpacki / Karpacki Bridge – Most Lwowski / Lwowski Bridge		Most Lwowski / Lwowski Bridge – Granica N / Boundary N		Suma/ Sum
	Prawy/ Right	Lewy/ Left	Prawy/ Right	Lewy/ Left	Prawy/ Right	Lewy/ Left	
Brzegi/Banks							
Wędkarze / Anglers	3	3	2	6	18	21	53
Spacerowicze, odpoczywający / Strollers, resting people	11	74	15	132	0	0	232
Rowerzyści / Cyclists	16	111	8	44	1	0	180
Piesi z psami / Pedestrians with dogs	2	2	3	13	0	0	20
Przechodzący / Passerbies	12	0	6	4	0	3	25
Biegający, ćwiczący / Runners, practitioners	0	3	1	1	0	0	5
Korzystający z placów zabaw / Playgrounds users	0	33	2	36	0	0	71
Opalający się / Sunbathing	29	69	10	28	10	0	146
Inni/Other	0	3	1	16	0	3	23
Suma / Sum	73	298	48	280	29	27	755
Pływający po zalewie / Sailers		4		0		0	4
Suma/Sum		375		328		56	759

Tab. 2. Opinie respondentów o różnych zjawiskach w sąsiedztwie rzeki

Tab. 2. Respondents' opinions on various phenomena in the river vicinity

Kolejny odcinek doliny pomiędzy Mostami Karpackim i Lwowskim nie jest już tak atrakcyjny przyrodniczo i wizualnie. Tutaj, do rozległego, położonego na terasie zalewowej parku, ze względu na dobrą dostępność, mieszkańcy Rzeszowa najczęściej chodzą na spacer. Jednocześnie naliczono na tym odcinku 750-metrowym odcinku 147 odpoczywających osób. Walory krajobrazowe środkowej części doliny podwyższają najładniejsze mosty w mieście – Zamkowy oraz tzw. „Kładka”. Im bardziej na północ, tym dolina staje się węższa i od funkcji rekreacyjnej ważniejsza na tym odcinku wydaje się jej rola klimatyczna, gdyż przebiega tutaj kanał przewietrzania miasta. Funkcje przyrodnicze doliny, a w szczególności hydrologiczne, zaburzane są na tym odcinku poprzez zasypywanie prawej terasy zalewowej, na której znajdują się ogródki działkowe. Takie działania może przyczyniać się do podwyższenia fali powodziowej bardzo zmiennego w swych przepływach⁸ Wisłoka. Nie bez znaczenia jest też fakt, iż tutaj miasto najbardziej przybliża się do rzeki (por. ryc. 1), dlatego, oprócz zwężania światła doliny, niepokój budzą plany wybudowania przy samym korycie rzeczonym kilku wieżowców, w tym jednego 25-piętrowego. Inwestycja ta nie tylko spowoduje utrudnienia komunikacyjne w centrum miasta, zaburzy jego przewietrzanie, utrudni migrację wzdłuż rzeki ptaków, ale także przesłoni ciąg widokowy z ulicy Kopisto

Co podoba się Pani/Panu nad Wisłokiem? / What do you like in Wisłok?	wskaźnik „siły opinii” / “opinion strength” index
parki, alejki spacerowe / <i>parks, alleys for walking</i>	1.79
plac zabaw dla dzieci / <i>playgrounds for children</i>	1.34
ptactwo i naturalne tereny zielone / <i>a lot of birds and natural green areas</i>	1.78
zalew (możliwość popływania kajakiem/łódką) / <i>a lake (possibility of kayak / boat sailing)</i>	1.32
coraz liczniejsza zabudowa / <i>a growing number of buildings</i>	0.40
Czy któreś z poniższych rzeczy drażnią Panią/Pana? / Do any of below things irritate you?	wskaźnik „siły opinii” / “opinion strength” index
zbyt duża liczba rowerzystów i spacerujących osób / <i>too many bikers and strolling people</i>	0.36
brudna i śmierdząca woda w rzece i zalewie / <i>dirty and stinking water in the river and the lake</i>	1.71
zanieczyszczenie trawników (odchodami psów, śmieciami) / <i>lawn contamination (with dog droppings, garbage)</i>	1.81
zbyt mała liczba mostów i kładek dla pieszych / <i>too few bridges and makeshift wooden bridges</i>	0.94
Brak: / <i>Lack of:</i>	
zaplecza gastronomicznego / <i>food facilities</i>	0.73
oświetlenia alejek / <i>alleys lighting</i>	0.89
miejsc przystosowanych do kąpiel / <i>places suitable for swimming</i>	1.11
ciągłości tras wzdłuż całej rzeki / <i>continuity of routes along the whole river</i>	1.30
ścieżek przyrodniczych, edukacyjnych / <i>nature, educational trails</i>	1.29
Czy uważa Pan(i), że w okolicach Wisłoka jest: / Do you think that around Wisłok is:	wskaźnik „siły opinii” / “opinion strength” index
ładne otoczenie? / <i>nice surroundings?</i>	1.61
dobry dostęp do rzeki? / <i>good access to the river?</i>	1.20
czysto? / <i>clean?</i>	0.55
wystarczająca liczba parków i ścieżek? / <i>enough parks and paths?</i>	0.71
odpowiednia liczba placów zabaw dla dzieci? / <i>adequate number of playgrounds for children?</i>	0.81

Ryc. 1. Wisłok na tle Rzeszowa

Fig. 1. The Wisłok river against the background of Rzeszów

Rzeka w oczach mieszkańców

The river in the eyes of the town citizens

Jak wykazały badania ankietowe, przeprowadzane wśród mieszkańców Rzeszowa i innych osób codziennie przebywających w mieście, respondenci mają zdecydowane poglądy co do tego, jakie funkcje powinna pełnić dolina Wisłoka – w niektórych przypadkach przeciwnie do obecnych projektów jej zagospodarowania. Za pomocą ankiety przebadano 132 osoby, które mieszkały, pracowały bądź studiowały w Rzeszowie. Ponad 40% respondentów dobrze zna okolice rzeki, gdyż przychodzi tutaj co najmniej kilka razy w miesiącu. Najczęściej podawanym powodem były sport i rekreacja – 55% odpowiedzi (ryc. 3). Wiele osób, bo aż 31%, przychodzi ob-

na rzeszowski zamek. Na potrzeby inwestycji rozebraniu musi ulec kilka drewnianych domów stojących przy Wisłoku, w tym jeden zabytkowy. Wydaje się, iż to właśnie ten odcinek doliny wymaga największej staranności w planowaniu jego funkcji, a ich dobór powinien być zgodny z tym, co obecnie dla doliny przewiduje *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa*⁹, a więc rekreację, turystykę i sport na terenach zieleni urządzonej.

Najbardziej na północ położona część doliny ma jeszcze inny charakter. Trudno dostępne brzegi sprawiają, że pełni ona głównie funkcje przyrodnicze, a z dostępu do rzeki korzystają raczej tylko wędkarze (tab. 1). Inni mieszkańcy zaglądają tutaj rzadko. Koryto rzeczne wyraźnie się pogłębia. Dostępne dla ludzi terasy zalewowe prawie nie występują. Na wyższych wypłaszczeniach przeważa przemysł, a strome zbocza koryta rzeczno porastają zarośla i resztki lasów łęgowych (ryc. 2). W tą część doliny intensywnie wkracza migrujący wzdłuż do-

lin rzecznych¹⁰, pochodzący z Indii, niecierpek gruczołowy (*Impatiens glandulifera*) oraz nawłoc późna (olbrzymia) (*Solidago gigantea*). Zwarte zarośla tworzone przez te rośliny dodatkowo utrudniają dostęp do rzeki, chociaż podwyższają walory wizualne samej doliny. Na północ od Mostu Lwowskiego można zaobserwować także ślady bytowania bobrów. Dotychczas nie zaznaczały się wyraźne konflikty w zagospodarowaniu brzegów tej części rzeki. Zdaniem planistów powinna tu przeważać zielenie nieurządzona i urządzona.

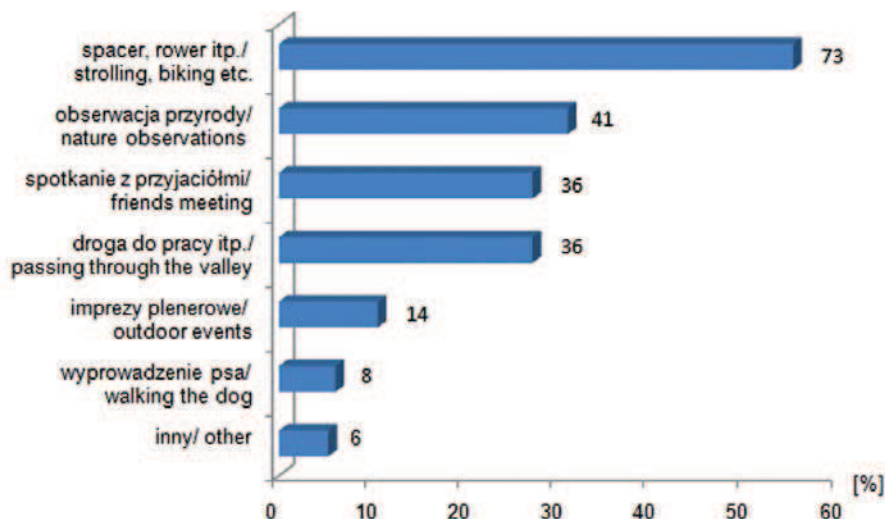

Ryc. 2. Północna część doliny z pozostałościami lasów łęgowych

Fig. 2. The northern part of the valley with the remains of a riverside forest

Ryc. 3. Powody spędzania czasu nad Wisłokiem podawane przez ankietowanych

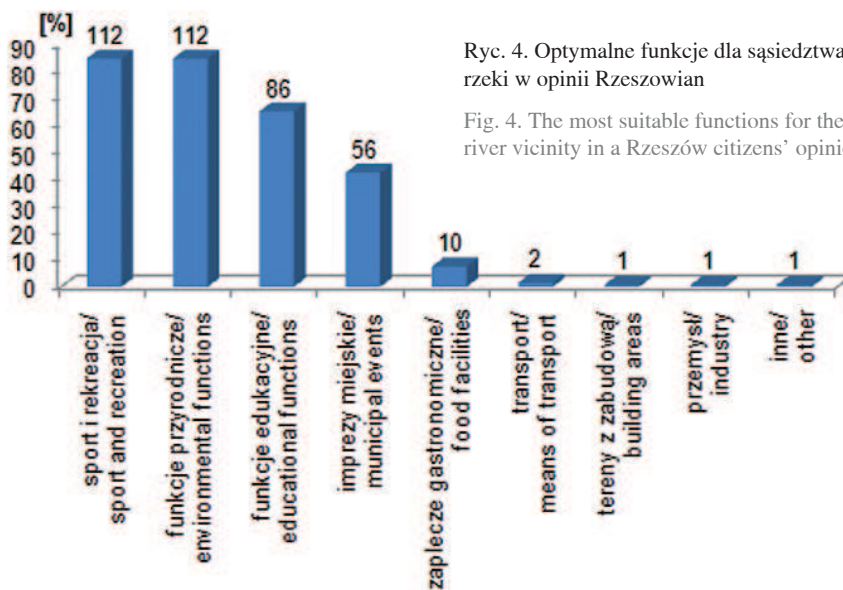
Fig. 3. Reasons given by respondents for spending time by the Wisłok river

serwować przyrodę, co należałoby brać pod uwagę w decyzjach o zachowaniu cennych przyrodniczo części doliny, zwłaszcza jej południowego odcinka.

Mieszkańców zapytano o opinię na temat zagospodarowania sąsiedztwa rzeki – co im się podoba, a co ich drażni (tab. 2). Na podstawie udzielonych odpowiedzi wyliczono wskaźniki „siły opinii” o danym zagadnieniu jako średnie ważone z odpowiedzi: „tak” (waga 2), „nie wiem” (waga 1) i „nie” (waga 0). Wskaźniki te mogły przybierać wartości od 0 do 2. Im wyższy wskaźnik, tym silniejsza opinia na temat jakiegoś zjawiska. Respondentom najbardziej nad Wisłokiem podobały się zagospodarowane parki, alejki spacerowe, miejsca do wypoczynku (wskaźnik 1,79) oraz otwarte tereny zielone (1,78). Zaś najmniej coraz liczniejsza

zabudowa (0,4). Natomiast szczególnie uciążliwe dla przebywających w sąsiedztwie rzeki było zanieczyszczenie otoczenia (1,81) oraz wody (1,71). Prawie w ogóle nie przeszkadzała im natomiast duża liczba innych osób odpoczywających nad Wisłokiem (0,36), co może świadczyć o znacznym potencjale doliny

Ryc. 4. Optymalne funkcje dla sąsiedztwa rzeki w opinii Rzeszowian

Fig. 4. The most suitable functions for the river vicinity in a Rzeszów citizens' opinion

w tym zakresie. Ankietowani docenili też ładne otoczenie rzeki (1,61).

Kluczowym pytaniem ankiety pozostaje wybór najbardziej odpowiednich dla sąsiedztwa rzeki funkcji. Respondenci zdecydowanie opowiadają się za rolą rekreacyjną doliny Wisłoka oraz przyrodniczą – ponad 85% osób (ryc. 4). Dostrzegają też potencjał dla edukacji – 65%, a także możliwości organizacji imprez miejskich przy muszli koncertowej – 42%. Są natomiast przeciwni wprowadzaniu zabudowy mieszkalnej i przemysłu. Tych funkcji pragnie jedynie 1 osoba. Za możliwością rozwoju transportu wzdłuż rzeki opowiadają się tylko 2 osoby (1,5%) wypełniające ankietę.

Należy podkreślić, że mimo zdecydowanych poglądów rzeszowian co do funkcji, jakie powinna pełnić duża dolina rzeczna w ich mieście, 41% osób nie wie czy jest ona prawidłowo zagospodarowana. Natomiast aż 37% ankietowanych udziela negatywnej odpowiedzi na to pytanie.

Podsumowanie

Conclusion

Dolina Wisłoka w Rzeszowie ze względu na swój zróżnicowany wygląd i w dużej części dobry dostęp do wody, jest z pewnością jedną z największych wartości miasta, którą należy pielęgnować. Świadczy o tym fakt, że mieszkańcy chętnie korzystają z sąsiedztwa rzeki i w nim wypoczywają.

Najbardziej pożądane przez Rzeszowian funkcje doliny to, czasem niedoceniane przez decydentów: przyrodnicza i rekreacyjna, a w dalszej kolejności jej potencjał edukacyjny. Zabudowywanie nadbrzeży jest wręcz przez nich odrzucane. Ten pogląd na możliwości zagospodarowania sąsiedztwa Wisłoka jest zbieżny z polityką przestrzenną, zawartą w *Studium*. Dlatego wydaje się, że jego zapisy powinny być bezwzględnie przestrzegane tam, gdzie nie ma miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Powinno się również w szerszym stopniu uwzględniać opinię mieszkańców na temat rozwoju ich miasta. Będzie można wówczas nie tylko wzmacniać i chronić walory rzeki w mieście, ale także realizować konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju godzącą łądy: gospodarczy, społeczny, środowiskowy i przestrzenny.

Należałoby w większym stopniu nie tylko dbać o czystość wód i sąsiedztwa rzeki, wprowadzać nową

infrastrukturę rekreacyjną i chronić prawidłowe funkcjonowanie hydrologiczne, klimatyczne i ekologiczne doliny, ale także promować samą rzekę jako dużą wartość w systemie miejskim Rzeszowa.

Ryciny i tabele wykonała autorka.

Figures and tables by author.

Agata Ćwik

Katedra Agrobiologii i Ochrony Środowiska
Uniwersytet Rzeszowski
Department of Agrobiolology and Environmental
Protection
University of Rzeszów

Przypisy

¹ Pancewicz A., 2002, *Rzeka w przestrzeni miejskiej. Próba określenia wzajemnych relacji* [w:] „Rzeki. Architektura i krajobraz” pod red. Z. Konopka, Katowice, t. 11, Wyd. „Śląsk”, s. 90-111.

² Wypowiedź Agnieszki Wlazel z fundacji IMPACT w Programie III Polskiego Radia z 11 sierpnia 2009 r.

³ Badanie przeprowadzono w sezonie wiosennym 2009 roku.

⁴ Badanie przeprowadzono 2 sierpnia 2009 roku. Polegało ono na przejściu pięcioosobowego zespołu badawczego wzdłuż całej rzeki w granicach miasta po obu jej stronach i policzeniu ludzi przebywających w sąsiedztwie Wisłoka. Ze względu na to, iż odbyło się ono w czasie gorącego popołudnia między godzinami 15 i 17 w sezonie urlopowym, liczba zaobserwowanych osób jest z pewnością dużo mniejsza od maksymalnej liczby osób przebywającej w innych dniach i porach w sąsiedztwie rzeki.

⁵ Głowaciński Z. (red.), 2001, *Polska czerwona księga zwierząt: kręgowce*, Warszawa, Państw. Wyd. Rolnicze i Leśne, s. 449.

⁶ Kawa P., 2004, *Ptaki zbiornika retencyjnego w Rzeszowie i terenów przyległych w latach 1982-2003* [w:] „Ptaki Podkarpacia”, nr X, s. 25-52.

⁷ Gazeta Wyborcza z 4 sierpnia 2009 r. (źródło: <http://miasta.gazeta.pl/rzeszow/0,0.html>).

⁸ Lach J., Michalik A., 1994, *Środowisko geograficzne* [w:] „Dzieje Rzeszowa” pod red. F. Kiryka, Rzeszów, t. 1, KAW, s. 33.

⁹ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa*, Uchwała nr XXXVII/113/2000 Rady Miasta Rzeszowa z dnia 4 lipca 2000 r.

¹⁰ Faliński J. B., 2000, *Rzeczne wędrówki roślin* [w:] „Rzeki”, Katowice, t. 9, Wyd. „Śląsk”, s. 143-187.